

Kungsåra kyrka

Installation av ny brand- och inbrottsanläggning

Antikvarisk rapport

Kungsbyn 12:1
Kungsåra socken
Västmanland

Boel Melin

Kungsåra kyrka

Installation av brand- och inbrottslarmanläggning

Antikvarisk rapport

Kungsbyn 12:1
Kungsåra socken
Västmanland

Boel Melin

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2010

Omslagsfoto: Södra långhusväggen i Kungsåra kyrka. Foto: Boel Melin.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-7453-001-8

Tryck: Just Nu, Västerås 2010.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund	6
Byggnadsbeskrivning och historik relevant för ärendet.....	6
Genomförande	8
Övrigt.....	9
Antikvariska ställningstaganden samt avvikelser från arbetshandlingar.....	14
Referenser.....	15
Kart- och arkivmaterial	15
Otryckta källor.....	15
Litteratur.....	15
Tekniska och administrativa uppgifter	15

Bild 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under hösten år 2009 har brand- och inbrottslarm installerats i Kungsåra kyrka. Kyrkan, som nyuppfördes under åren 1751–53, står på medeltida murverk. Ingrepp skedde framförallt i långhusets och korets golv från åren 1954–56.

Då kabeldragningarna inte kunde läggas under golvet drogs de längs väggarna och doldes av en sockellist, som målades vit.

Håltagning skedde i en av valpelarna från 1750-talet på södra korväggen. Hål togs även upp i läktartrappans nedersta steg samt i läktarens golv bakom orgeln. Kabeldragningen från läktartrappans steg drogs utmed väggen och doldes av en vertikal vitmålad låda. Kabeldragningen vid norra delen av kyrkan drogs upp genom befintligt hål i predikstolen och doldes på norra korväggen av en sockellist. Kabeldragningen vid korets södra vägg drogs upp genom en upptaget hål i kalkstensgolvet framför bänkkvarteren och doldes fram till den genomborrade valpelaren av en vitmålad sockellist.

TVå hissbara rökdetektorer installerades i långhuset. Dessa installerades i de befintliga hål som redan fanns för upphängning av ljusarmar i tunnvalvet. Resterande rökdetektorer var utan hissanordning och fästes direkt i taken.

Inledning

Under år 2009 har brand- och inbrottslarm installerats i Kungsåra kyrka. Tillstånd gavs av Länsstyrelsen i Västmanland 2006-10-20 med dnr: 433-11266-06, med tilläggsbeslut 2009-12-07. Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen har varit antikvarisk kontrollant.

Bakgrund

Byggnadsbeskrivning och historik relevant för ärendet

Bild 2. Kungsåras medeltida kyrka enligt Olof Grau, tecknad runt år 1750. Ur: Henning 1948.

Kungsåra kyrka är en enskeppig kyrka som uppfördes 1751–53 på grunden av en medeltidskyrka, som troligen härstammar från 1300-talet.¹ Från denna tid finns dopfunten i sandsten kvar. I mitten av 1300-talet uppfördes en stenkyrka, vari två valv slogs över kyrkorummet på 1400-talet. Under 1600-talet stöttades valven med träpelare på grund av instabilitet och ytterligare förstärkningar gjordes innan man hundra år senare rev kyrkan.

Vid nyuppförandet år 1751–53 revs det äldre långhuset och endast sakristian behölls. Sakristian är kyrkans enda medeltida del. Över kyrkorummet slogs två flacka kryssvalv av tegel, vilka vilade på sex fyrkantiga, släta väggpelare. I väster byggdes ett kryssvälvat vapenhus och över detta ett lågt torn. Från det tidigare kyrkorummet har förutom dopfunten även predikstolen bevarats.²

Valven förstärktes med dragjärn 1771 och för att ytterligare minska trycklasterna förstärktes ytterväggarna genom påbyggnad. De utförda reparationerna visade sig emellertid vara otillräckliga och år 1802 konstaterades att sprickorna tilltagit och att det fanns risk för att valven kunde rasa samman. Samma år påbörjades rivningarna av tegelvalven och ersattes av dagens trätunnvalv vilket putsades och förseddes med profilerade gipslistor. Kvar från de tidigare murade kryssvalven finns fyrkantiga väggpelarna som delar in väggarna i djupa liggande fält.³

1875 förnyades kyrkorummet med nya trägolv och uppförandet av nuvarande altarring. Även altaruppsatsen från år 1784 och predikstol från år 1643 målades och förgylldes under förnyelsen. Knappt tio år efter hade trägolvet ruttnat och togs bort,

¹ Sjökvist 2009.

² Hammarskiöld 2005.

³ Hammarskiöld 2005.

liksom orgelläktarens pelare. Nu gjöts istället ett cementgolv och orgelläktaren fick sina nuvarande runda pelare. Det sena 1700-talets bänkkvarter ersattes med öppna bänkrader som ådringsmålades.⁴

Åren 1954–56 genomfördes en större renovering av kyrkans exteriör och interiör då bland annat grundmurarna förstärktes, fasaderna lagades och elektrisk värme installerades. Kyrkorummets cementgolv blev under renoveringen pågjutet med betong och i gångar och kor lades kalkstensplattor och i bänkkvarteren lades ett brädgolv. Sakristians nya brädgolv lades på cementplatta. Kyrkorummets valv och väggar renskrapades till understa putsytan och kalkströks i svag gul nyans. Det kraftigt rötskadade innertaket i vapenhusets reparerades och höjdes. Predikstolen rengjordes från 1875 års övermålning och utsmyckningar. Bänkarna från 1884 försågs vid ombyggnaden med rektangulära, profilerade gavlar av lamellträ, hela ryggar och knäfallsbräder.

Kyrkorummets valv och väggar renoverades senaste gången år 1998, då ytorna lagades med kalkbruk och kalkavfärgades. I vapenhuset målades med silikatfärg.⁵

Bild 3. Långhus m kor i öster i Kungsåra kyrka. Foto: Boel Melin.

⁴ Hammarskiöld 2005.

⁵ Hammarskiöld 2005.

Genomförande

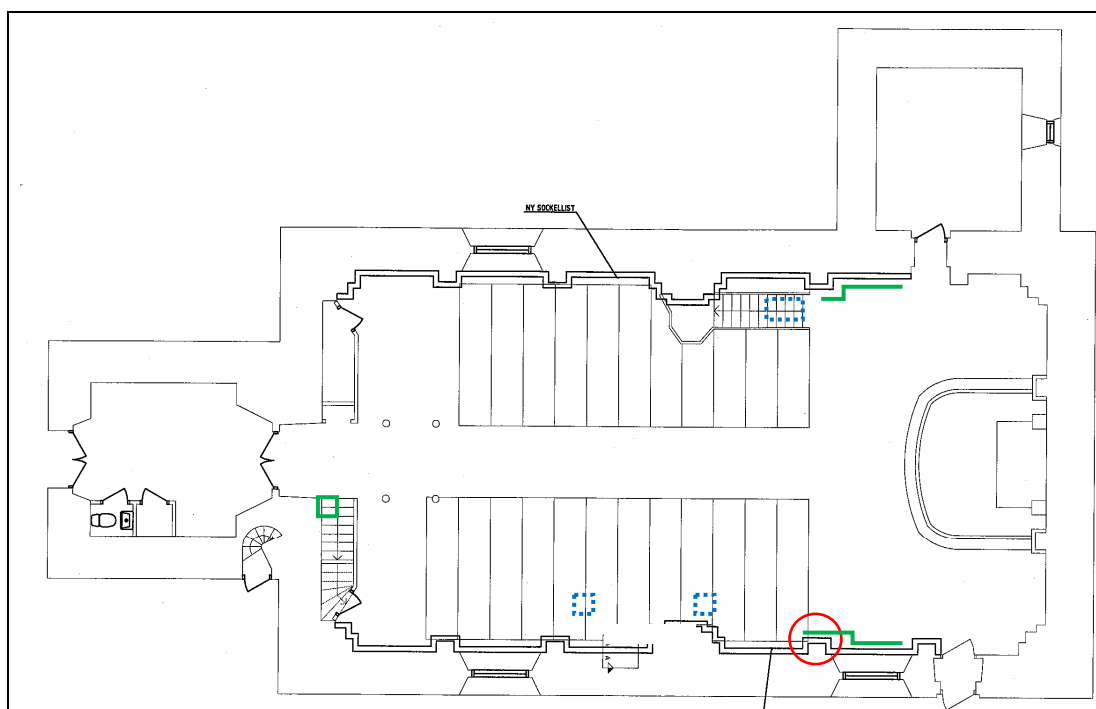

Bild 4. Planritning över Kungsåra kyrka. Röd ring markerar ingrepp i valpelare från 1751–53, grönt streck markerar sockellist samt vertikal list i läktartrappa, blå streckad figur markerar inspektionsluckor. Ritning från Förfrågningsunderlag av Svensk Klimatstyrning AB.

I kyrkorummet leddes kabeldragningen i golvet och utmed södra och norra korväggen. Kabeldragning skedde utmed vägg under läktartrappa samt genom läktartrappans nedersta steg upp mot läktare. I tornet skedde kabeldragningen i möjligaste mån utmed befintliga kabeldragningar.

I kyrkorummet genomfördes kabeldragning under golvet och inspektionsluckor togs upp på tre ställen. Två stycken luckor sågades upp vid långhusets södra vägg, vilka skruvades fast med spårskruv på ena sidan, samt en lucka under predikstolen, där bräderna ligger lösa. De uppsågade luckorna är väl dolda under bänkar och har ett tunt sågsnitt. På norra sidan av långhusgolvet togs 5 bräder upp i hela sin längd inför kabeldragningen och ersattes med nya i lika utförande som lackades in med infärgat lack för att dämpa kontrasten till de befintliga äldre bräderna.

I koret framför de södra bänkkvarteren togs ett hål upp i kalkstensgolvet i hörnet vid pelaren. I korets södra vägg utfördes kabeldragningen längs väggen och doldes av en 230 mm hög sockellåda som målades vit. De befintliga radiatorerna flyttades upp en bit på väggen för att ge plats åt sockellisten.

På korets norra vägg, vid sakristian drogs ledningarna genom ett befintligt hål i predikstolens nedre trappfront. Kabeldragningen doldes på väggen mellan predikstolen och ingången till sakristian med en 150 mm hög sockellist som målades vit. De befintliga dosorna som var fastsatta på väggen ”släpptes” ned i lådan och kan inspekteras genom en lucka i sockellådan.

Sockellisterna som döljer kabeldragningar på korets norra och södra vägg samt den vertikala lådan i läktartrappa målades vita i NCS kulör S-0500 N.

I förrådet under läktartrappan förekom äldre bröstpanel där ledningsdragning skulle utföras. Ledningsrören fästes på två av ramarna med 2x4 skruvar.

Från förrådet under läktartrappan drogs kablarna upp genom det nedersta trappsteget i läktartrappan och vidare utmed väggen upp genom läktargolvet. Håltagning utfördes i nedersta trappsteget samt i läktartrappans tak. Äldre mellanliggande golvbräder uppsågades på ett ställe i och med håltagningen som leder kabeldragningen upp till läktaren. Håltagningen i läktartrappan doldes med en vitmålad vertikal trälåda.

Totalt installerades 11 rökdetektorer varav två hissbara i långhuset putsade trätunnvalv. De hissbara rökdetektorerna i långhuset installerades i de befintliga ljusarmshålen. Ljusarmshålet i öst, mot koret, var för litet varvid det utvidgades en aning genom försiktig borrarning varpå anordning gick in. Då monteringen av långhusets östra rökdetektor skedde passade man på att måla över en mindre rostfläck i taket. Övermålningen skedde med standardvit oljefärg, fabrikat GREPP.

De övriga rökdetektorerna placerades i vindfånget vid kordörr, under läktare, i sakristian, på vinden över tunnvalvet samt i tornet. Två IR-detektorer installerades i långhuset samt en i sakristian. Fem sirener installerades varav två stycken placerades i långhuset och en i sakristian samt i torn och på vinden över tunnvalvet. Inbrottslarmscentralen placerades under läktaren i långhuset medan brandlarmcentral, timer och manöverpanel placerades i vindfånget vid kordörren. En ny radiator installerades i vindfånget vid kordörr. Dessa monterades fast på en väggskiva som i sin tur är fastsatt på lister som borrats fast i väggen. Ett smalt beige VP-rör drogs till magnetkontakt vid ytterdörr.

Övrigt

Då man flyttade dopfunten i koret repades kalkstensgolvet, vilket inte åtgärdades.

T.v. Bild 5. Plankorna har tagits upp och kabeldragningen lagd i rör i luftspalten. Södra långhuset. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 6. Nya golvbräder laserades för att efterlikna befintligt golv. Foto: Boel Melin

T.v. Bild 7. Kabeldragning under predikstolen. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 8. De nya bräderna sågades upp för inspektionsmöjlighet under predikstolens trappa. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 9. Håltagning i kalkstensgolvet i koret framför södra bänkkvarteren. Foto: Boel Melin

T.h. Bild 10. Hålet och kabeldragningen doldes efter genomfört arbete av en 230 mm hög sockellist. Foto: Boel Melin.

Bild 11. Inspektionslucka under de södra bänkkvarteren. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 12. Håltagning i valpelare från 1751–53, södra korväggen. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 13. Håltagning och kabeldragning doldes av en sockellist. Foto: Boel Melin.

Bild 14. Ny sockellist vid södra korväggen. Radiatorerna flyttades uppåt en bit för att ge plats åt sockeln. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 15. Norra korväggens kabeldragning samt radiatorer innan åtgärder. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 16. Sockellisten på norra korväggen går från predikstolen fram till ingången i sakristian. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 17. Förråd med äldre bröstpanel under läktartrappa innan kabeldragning. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 18. Rör fastsattes försiktigt i panelen med 2 plåtband som fästes med 2 per band. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 19. Ett hål togs upp i läktartrappans nedersta trappsteg för att ge plats åt kabeldragning upp till läktaren. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 20. Håltagningen i nedersta trappsteget och kabeldragningen doldes av en vit vertikal trälåda. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 21. Håltagning upp mot läktare, innan låda. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 22. Håltagningen och kabeldragning doldes av en vertikal låda. Foto: Boel Melin.

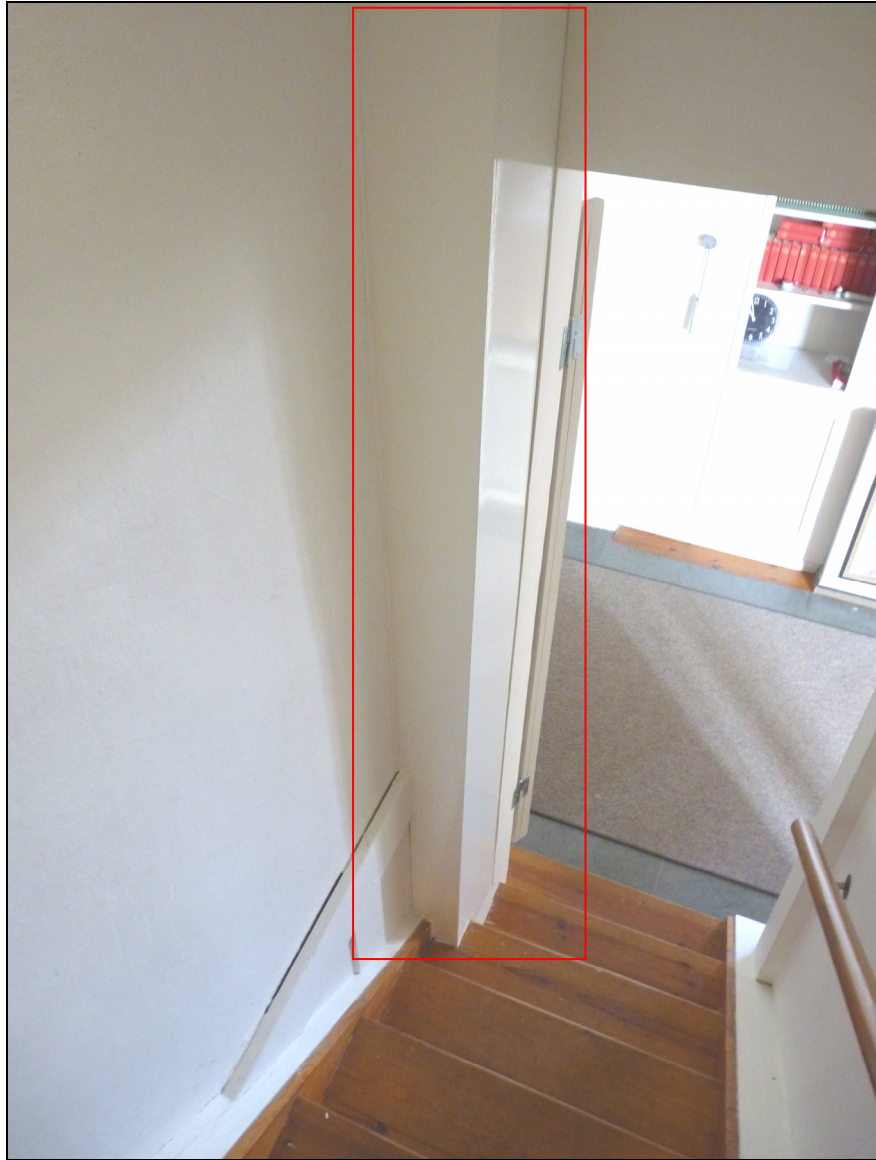

Bild 23. Lådan som döljer kablarna är markerad med röd fyrkant . Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 24. Rökdetektorn monterades genom det befintliga ljusarmshålet. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 25. De två hissbara rökdetektorerna i långhuset blev mycket diskreta genom att de befintliga ljusarmshålen användes. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 26. Installationer i vindfånget vid kordörren på södra sidan. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 27. De nya ledningarna följde de befintliga dragningarna. Foto: Boel Melin.

Bild 28. Vid flytt av dopfunten repades kalkstensgolvet. Foto: Boel Melin.

Antikvariska ställningstaganden samt avvikelser från arbetshandlingar

Det ursprungliga beslutet att utföra kabeldragningarna längs kyrkans långhusväggar med utanpåliggande lådor ändrades på grund av kyrkoväggarnas ojämnhet, vilket skulle gett ett klumpigt slutresultat. Istället beslutades att kabeldragningen skulle dras under kyrkogolvet. Vidare kunde man då samtidigt förbereda för framtida byte av el till radiatorer och bänkvärmare som installerats under åren 1954–56. De golv av trä och kalksten som berördes av uppsågning och upptagning lades på 1950-talet och har enligt Länsstyrelsen i Västmanland ringa kulturhistoriskt värde.⁶

⁶ Tillägg till beslut 2009-12-07, dnr 433-11266-06.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Gröna kartan.

Otryckta källor

Hammariskiöld, Rolf. 2005. *Kungsåra kyrka*.

Törnvall, Louise. Dnr 433-11266-06. 2009-12-07. *Tillägg till beslut avseende ingrepp i golv och vägg i samband med installation av brand- och inbrottslarm i Kungsåra kyrka, Kungsåra socken och församling, Västerås kyrkliga samfällighet, Västerås stift och kommun*. Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Litteratur

Henning, W. Gunnar. 1948. *Kungsåra kyrka*. Västerås.

Sjökvist, Helén. 2009. *Kungsåra kyrka. Omläggning av tak samt reparation av torn*. KM Rapport 2009:71. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

Kulturmiljövård Mälardalen nr:	09096
Länsstyrelsens dnr:	433-11266-06
Fastighetsbeteckning:	Kungsbyn 12:1
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Kungsåra
Kommun:	Västerås
Ägare- beställare:	Västerås kyrkliga samfällighet Eva Carlin, fastighetschef
Projektör:	Svensk Klimatstyrning AB
Entreprenör:	Elektriker´n AB Larmtronic AB TGA Bygg och Konsult AB
Antikvarisk kontroll:	Kulturmiljövård Mälardalen Boel Melin Stora gatan 41 722 12 Västerås

